

УДК 658:330

Ковальчук Р.Л., к.вет.н., **Минів Р.М.** к.е.н., доцент,
Виконавчий керівник ДАК України, м. Київ, Україна
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті приведено результати теоретичних досліджень основ менеджменту зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

Ключові слова: менеджмент, зовнішньоекономічна діяльність, аграрні підприємства.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин менеджмент активно проникає в аграрний сектор економіки. Керівники підприємств аграрного сектора зацікавлені у використанні основних надбань менеджменту, оскільки це дає змогу досягнути структурної побудови організації, знизити трудомісткість управлінських витрат, оптимізувати чисельність апарату управління, посилити управлінський вплив, зосередити зусилля всіх працівників на досягненні поставлених цілей.

Вплив менеджменту в середовищі аграрного сектору здійснювався протягом багатьох років на основі функціонування типологічних моделей управління. Існувало багато моделей, які відрізнялися між собою сутністю і назвами. Ринкові умови господарювання зумовили відповідну модель управління соціально - економічною системою - менеджменту.

Менеджмент викликає зацікавлення у багатьох наукових колах. «Саме менеджмент створює економічний та соціальний розвиток. Генерування людської енергії і надання їй спрямування є завданням менеджменту», пише в своїх працях П.Друкер.

Перехід до нової методології управління - творчий підхід, розширений пошук, наукові дослідження та сміливі експерименти. Значну роль у цьому процесі відіграє і вивчення зарубіжного досвіду стосовно управління і насамперед галузі менеджменту.

Мета статті. Дослідити теоретичні основи менеджменту зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Найвидатнішими представниками наукового менеджменту був Ф.В. Тейлор(1911), який опублікував працю « Принципи наукового менеджменту». Він розглянув науковий менеджмент, як сукупність управлінських ідей, спрямованих на підвищення організаційної ефективності промислових процесів, організації системи розподілу праці , запровадження нових принципів контролю та нормування праці.

Використання наукових досягнень для вдосконалення всіх елементів менеджменту в індивідуальний процес праці, описали Френк Ліліан Джілберт (1914).

Адміністративний менеджмент А.Файоль (1916) показує напрям управлінських досліджень, ядром яких були спроби створити набір універсальних принципів управління, що дали змогу на основі діагностики конкретної організації виробити напрями підвищення її ефективності та сформувавши 14 принципів адміністративної науки.

М.П.Фоллетт розробила проблеми етики, влади, лідерства, максимізації віддачі від підлеглих. У праці «Нова держава» (1918) Фоллетт висунула ідею гармонізації праці і капіталу, що могла бути досягнутою за рахунок правильної мотивації з усунування інтересів усіх сторін.

Подальше наукове обґрунтування здійснив А.Г.Маслоу (1908-1970) який стверджував, що поведінка людини в будь-який момент часу визначається сукупністю (набором) потреб, які домінують у певний момент часу.

Е.Мейо (1880-1949) у своїх працях запропонував концепцію людських відносин - концепція в рамках гуманістичного менеджменту, яка наголошує, що задоволення основних потреб працівників - ключовий чинник підвищення продуктивності праці. Концепція людських відносин обумовлена в подальшому розвитку «менеджменту участі».

Серед видатних фігур більш пізнього періоду була теорія Х — У Д.МакГрегора, він розглядає дві взаємопов'язані концепції, які побудовані на двох протилежних системах припущень і визначень. За теорією Х, працівники потребують постійного примусу, жорсткого та постійного контролю. Мотивація їх діяльності базується на страху перед можливим покаранням. Теорія У відрізняється позитивним та активним використанням цілеспрямованості та власних мотивацій працівників завдяки широкій участі всіх членів організації в процесах підготовки і прийняття рішень, наділення працівників більшими повноваженнями.

Особливо варто підкреслити внесок у розвиток менеджменту П.Друкера з великою кількістю робіт, зокрема - управління за допомогою встановлення цілей (1954), - за яким менеджери і працівники визначають цілі для кожного підрозділу, проекту та особи і керуються ними для корегування подальшої діяльності.

Використання наукових методів соціології, психології, антропології, економіки та інших дисциплін для визначення поведінки людей у роботі є одним з напрямів гуманістичного менеджменту (біхевіоризм). Д.Вотсон (1913) описав поведінку людини як предмет біхевіоризму - всі вчинки та слова, все, що роблять люди від народження до смерті.

На основі узагальнення досвіду управління адміністративними організаціями М. Вебер (1864-1920) заснував концепцію — бюрократичний менеджмент, як сукупність управлінських ідей, що стають основою для створення концепції бюрократії, як ідеалу організаційного устрою.

Поряд з вищезгаданими видатними представниками в управлінській галузі були Л.Акофф, Ч.Бернард, Г.Гант, Р.Девіс, Д.Міллер, М.Портер, Л.Ньюмен, А.Тоффлер, Е.Шайн та інші.

Однією з новітніх течій зарубіжної теорії управління є так звана нова школа, яка характеризується прагнення використати в науці управління методи й апарат точних наук. Математика, статистика, інженерні науки, кібернетика і суміжні з ними галузі зробили вагомий внесок у теорію управління.

Становлення управління в Україні сягає часів Київської Русі. Однак її перші теоретичні розробки відносяться до XVIII - XIX століття.

Розвиток теорії управління пов'язаний з іменами видатних українських вчених І.Я.Франка (1876) та М.І.Тугана-Барановського (1865-1919). І.Я.Франко основні праці присвячує аграрній тематиці, однак окремі роботи розглядають управлінські дії, витрати на управлінський апарат та розвиток інноваційної економіки. М.І. Туган-Барановський розглядає питання антикризового управління для підприємств та проводить порівняння.

З погляду Кузьміна О.Є. менеджмент - процес планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання, який покликаний забезпечити формування та досягнення цілей організації.

Мартиненко М.М. виділяє менеджмент у функції планування, організації, обліку, контролю, аналізу, стимулювання та регулювання. Не менш важливі дослідження у своїх працях розкриває Гаврилишин Б., які присвячені актуальним питанням соціального менеджменту.

Глибокий аналіз управлінської діяльності проведено Івановою І.В. у своїй праці «Професіоналізація менеджменту».

Розуміння менеджменту як типу управління меншою мірою виражене в західній літературі з менеджменту, тому що там господарське управління формується у процесах природного розвитку ринкової економіки, немає потреби акцентувати увагу на його відмінності від адміністративно - командного управління політизованим та ідеалізованим аграрним сектором. Але для України таке розуміння більш важливе і певною мірою закономірне, бо в історії розвитку нашої економіки були періоди, коли як у масштабах державного підприємства існувало адміністративне управління.

Ми підтримуємо думку авторів, які звертають увагу на те, що менеджмент — це інше управління, якому потрібно ретельно і тривалий час навчатися. Більш того, менеджмент - це, можливо, навіть антонім нашого традиційного уявлення про управління.

Менеджмент для постсоціалістичних країн означає реформування економіки, використання економічних важелів управління, зміну системи управління за потребами і умовами ринкових відносин. Сьогодні поняття «менеджмент» пов'язане з організаційно-гнучким управлінням; управлінням, яке здійснюється на професійній основі; управлінням, в якому економічні інтереси відіграють провідну роль. Умови менеджменту - свобода підприємництва, ринкова економіка, професійне управління, новини з організації ефективної роботи працівників. Окремі підходи до менеджменту полягають у трактуванні

змісту діяльності, які менш детально описані через загальні функції управління. Завадський Й.С. менеджмент розглядає як «сукупність діяльності за умов ринкової економіки, пов'язаної з керівництвом людьми, умілим використанням їх праці, інтелектуальних здібностей, мотивів із визначення цілей і завдань бізнесу, створення механізму управління, розробкою планів, визначенням не лише того, що і коли робити, а й як саме і хто виконуватиме намічене».

Визначення менеджменту сформульовано Івановою І.В., «менеджмент - це професійна управлінська діяльність в ринкових умовах з організації і управління ними через постановку цілей і раціональне використання всіх видів ресурсів шляхом впливу на діяльність окремого працівника, групи і організації в цілому для досягнення оптимальних результатів».

При визначенні сутності і змісту менеджменту необхідно розглянути основні ознаки менеджменту як виду управління і як діяльності зокрема, можна виділити:

- менеджмент як управлінська діяльність притаманний організаціям, які функціонують у певному ринковому середовищі. Будь - якій організації для досягнення своїх цілей необхідний менеджмент, а останній не може існувати поза організацією;
- потреба у менеджменті виникає у зв'язку з необхідністю координації діяльності більшої або меншої кількості людей, кожен з яких виконує певну роботу;
- менеджмент віддає особливу перевагу економічним методам і засобам управління;
- для менеджменту характерна гнучка організація управління, здатна швидко перебудовуватися відповідно до умов, які змінюються, організація інноваційного типу;
- менеджмент висуває комплекс вимог до особистих якостей менеджера.

З урахуванням вищевикладеного можемо сформулювати визначення менеджменту: «Менеджмент - сукупність видів управлінської діяльності в підприємствах, що працюють в умовах ринкових відносин, які спрямовані на ефективне та результативне використання ресурсів для досягнення поставленої мети».

Отже, поняття «менеджмент» має різне значення і призначення. Менеджмент - категорія людей, які професійно займаються управлінням у різних організаціях, а також сферах використання праці людини. Менеджмент є сукупністю знань, що розвивають теорію, практику і мистецтво управління економічними і соціальними процесами. Тому менеджмент визначає, які результати потрібні: вміння мобілізувати ресурси організації для досягнення результатів; знання до отримання запропонованих результатів у зовнішньому середовищі та за межами організації. Управління і менеджмент мають спільну теоретичну базу, однак «фундаментом» сучасного менеджменту повинна стати загальна теорія управління, мистецтво управляти і практичний досвід керівників аграрного сектора економіки.

Сучасна система менеджменту зовнішньоекономічною діяльністю охоплює широке коло об'єктів і може бути загалом охарактеризована і розбита на розділи (сегменти) з використанням ряду критеріїв і аналітичних ознак.

Найважливішими аналітичними ознаками є екзогенність та ендогенність складових. За цією ознакою уся система поділяється на національне управління та багатостороннє регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до цього менеджмент зовнішньоекономічною діяльністю можна подати у вигляді макроекономічної та світо господарської її частин. Обидві ці частини створюють середовище, в якому самостійним розділом є менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Зростання в останні роки значущості міжнародної інвестиційної діяльності обумовлює необхідність розгляду як окремого розділу і менеджменту міжнародних підприємницьких проєктів.

Багатосегментність менеджменту зовнішньоекономічної діяльності не включає, однак наявності критерію, що визначає підсумкову її ефективність. Таким, на наш погляд, є стан макроекономіки і, зокрема, зовнішньоекономічної сфери як складової сукупного попиту.

На практиці оцінка ефективності зовнішньоекономічної політики і регулювання ґрунтується на внеску цієї сфери у зростання сукупного попиту й кількісно виражається абсолютними річними значеннями чистого експорту (сальдо платіжного балансу) і показниками його ваги у валовому національному продукті.

Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств на національному і світовому господарському рівнях охоплює такі галузі і процеси економічного життя:

- імпорт і експорт (у тому числі методи, види та форми операцій щодо їх здійснення);
- валютні ринки, об'єкти, механізми та інструменти валютного регулювання;
- іноземні інвестиції та інвестиційні інституції;
- вільні економічні зони;
- міжнародні фінансові організації (у тому числі напрями й умови діяльності);
- міжнародні товарні ринки (товарні біржі, товарні аукціони, торги, ярмарки, виставки).

Менеджмент зовнішньоекономічною діяльністю аграрних підприємств включає:

- розроблення ринкової стратегії підприємств різних видів і форм власності;
- проведення маркетингових досліджень на зовнішньому ринку;
- укладення та виконання міжнародного контракту в комерційній діяльності;
- ціноутворення на зовнішньому ринку;
- засоби, кошти і форми платежів у міжнародних розрахунках;
- облік зовнішньоекономічних операцій (експорту та імпорту товарів);

- забезпечення транспортування вантажів у зовнішній торгівлі;
- страховий захист вітчизняних та зарубіжних учасників різноманітних форм міжнародного співробітництва.

Як розділ менеджмент зовнішньоекономічною діяльністю підприємницьких проектів передбачає:

- розроблення бізнес-плану підприємства, виходячи з його цілей, аналізу виробничого потенціалу і фінансово-планової діяльності, а також аналізу оточення (стану галузі, ринку, конкуренції);
- прийняття інвестиційних рішень на основі існуючих методів оцінки інвестицій і фінансового аналізу інвестиційних проектів;
- вироблення стратегії, тактики і техніки залучення інвестора до реалізації проекту.

Висновок. Отже, названі сегменти менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та пов'язані з ними об'єкти і процеси економічного життя визначили структуру та зміст усього викладу матеріалу.

Література

1. Друкер П. Эффективный управляющий: Пер. с англ. - М.:Бук Чембер Интернэшнл, 1994. - 247с.
2. Завадський Й.С. Менеджмент.-К.:УФІМБ, 1997.-Т.1.-543с.
3. Злупко С. Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогемології. Вибрані дослідження. -Львів.:ЛНУ імені Івана Франка, 2001.-584с.
4. Іванова І.В. Професіоналізація менеджменту: Монографія. - К.:КНЕУ, 2006.-695с.
5. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту.- К.: Академвидав, 2003.-416с.
6. Мартиненко М.М. Основи менеджменту.-К.:Каравела, 2005.-496с.

Рецензент - д.е.н., проф. Музика П.М.